

Naučnice u društvu

Women Scholars
and Scientists in Society

Urednice:
Lada Stevanović
Mladena Prelić
Miroslava Lukić Krstanović

Institute of Ethnography SASA

WOMEN SCHOLARS AND SCIENTISTS IN SOCIETY

Proceedings from the Conference Held on 11–13 February 2020,
at Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade

Editors:

Lada Stevanović

Mladena Prelić

Miroslava Lukić Krstanović

Belgrade 2020

Etnografski institut SANU

NAUČNICE U DRUŠTVU

Radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020.
u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu

Urednice:

Lada Stevanović

Mladena Prelić

Miroslava Lukić Krstanović

Beograd 2020

Programski odbor konferencije *Naučnice u društvu*:

Akademik Vladimir S. Kostić, predsednik SANU

Akademik Nada Milošević Đorđević

Prof. dr Tanja Ćirković Veličković, dopisni član SANU

Prof. dr Ljubinka Trgovčević

Prof. dr Mirjana Rašević

Izdavač:

Etnografski institut SANU

Kneza Mihaila 36/IV, Beograd, tel. 011 2636-804

e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs

<http://www.etno-institut.co.rs>

Za izdavača: Dragana Radojičić

Urednice:

Lada Stevanović

Mladena Prelić

Miroslava Lukić Krstanović

Recenzenti:

prof. dr Ljubinka Trgovčević

prof. dr Jelena Đorđević

dr Srđan Radović

Lektura i korektura (srpski jezik): Ivana Ralović

Prevod, lektura i korektura (engleski jezik): Obrazovni centar ILAS i autori

Dizajn korica: Dimitar Vuksanov

Priprema za štampu: Davor Palčić

Štampa: 4Print Studio

Tiraž: 300 primeraka

ISBN 978-86-7587-106-4

*Zbornik Naučnice u društvu: radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu, predstavlja jedan od rezultata projekta *Položaj naučnica u društvu i na tržištu rada u Srbiji* Etnografskog instituta SANU. Projekat je podržan u okviru Programa participacije Uneska 2018/2019.*

SADRŽAJ

Predgovor	11
-----------------	----

I. NAUČNICE U/O DRUŠTVU

Dragana Popović	
Borba za osvojeno: istraživačice u prirodnim naukama . . .	19
Marijana Pajvančić	
Rodna ravnopravnost u nauci – jednake mogućnosti	
i posebne mere	29
Jelena Petrović	
Feministička teorija i praksa: (dis)kontinuirano	
prevazilaženje granica	41
Sanja Lazarević Radak	
„Patriotkinje, domaćice, majke i lepotice“:	
trivijalizacija vesti o naučnicama u Srbiji	51
Tatjana Rosić Ilić	
Moć, umrežavanje i prakse otpora rodnom režimu	
u polju naučnoistraživačkog rada	57
Daša Duhaček, Milica Miražić	
Rodna perspektiva u nastavi na Univerzitetu u Beogradu .	73
Jelena Čeriman, Irena Fiket	
Intra-family Engagement? A Study of Female Academic	
Staff at the University of Belgrade	89
Isidora Jarić	
Da li rod umanjuje karijerne potencijale žena	
u akademskoj profesiji? Studija slučaja polja	
visokog obrazovanja u Srbiji	99

II. NAUČNE DISCIPLINE I RODNA RAVNOPRAVNOST

Dubravka Đurić	
Ažinova škola poezije: konstrukcija istorije i budućnost <i>druge linije</i>	113
Olga Atanacković	
Žene u astrofizici	121
Senka Gavranov, Aleksandra Izgarjan, Slobodanka Markov	
Zastupljenost žena u STEM naukama: oblast matematike u periodu od 1980-ih do 2010-ih godina	131
Zorica Mršević	
Strategije akterki feminističke jurisprudencije	141
Vladislava Gordić Petković	
Vrednovanje ženskog stvaralaštva i kritičkog doprinosa žena u nauci o književnosti	155
Lada Stevanović	
Istorijska antropologija žena na Balkanu: metodologija i škola Svetlane Slapšak	163
Magdalena Sztandara	
Angažovanje na etnografskom terenu: pozicioniranje, identiteti i aktivnosti	171
Aleksandra Pavićević	
Da li u antropologiji postoje <i>ženske</i> teme? Prilog kritičkoj istoriji discipline	181
Svenka Savić	
Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu: doktorske studije	191

III. REGIONALNE I GLOBALNE PARALELE

Ana Luleva	
Does Gender Matter? Current Academic and Public Discourses in Bulgaria	213

Mirjana Prošić-Dvornić	
What Can Women Do: Making the Hidden Women's Culture Visible	221
Vladana Vukojević	
Gender Equality at Research and Higher Education Institutions in Sweden and Strategies for Achieving Equal Opportunities	233

IV. FEMINISTIČKO ZNANJE I OBRAZOVANJE KROZ ISTORIJU

Jelena Batinić	
Žensko pitanje, obrazovanje i jugoslovenska država u revolucionarnom periodu 1942–1953	255
Sanja Petrović Todosijević	
Socijalistička učiteljica – novo lice roda	263
Adriana Zaharijević	
Socijalizam i feminizam na <i>Istoku</i>: neobični slučaj Jugoslavije	273
Stanislava Barać	
Feminističke studije periodike u Institutu za književnost i umetnost	283
Jelena Milinković	
Savremeno proučavanje feminističkih časopisa: <i>Ženski pokret</i> (1920–1938)	293
Žarka Svirčev	
Centar za ženske studije između dva svetska rata	301
Ana Kolarić	
Feminističko znanje i pedagogija: ženska i feministička periodika u nastavi	309
Katarina Lončarević	
Feminističko znanje u visokoškolskom obrazovanju i naučnoj periodici	317

V. BITI NAUČNICA: INTERPRETACIJE

- Svetlana Slapšak
Bolje nacista nego žena: neki vidovi namernog zaboravljanja Anice Savić Rebac 333
- Ivana Bašić
Ksenija Atanasijević – autoportret u portretima 343
- Ivana Pantelić, Dragomir Bondžić
Život i rad Smilje Kostić-Joksić (1895–1981) profesorke Medicinskog fakulteta u Beogradu 351
- Margareta Bašaragin, Draga Gajić
Dr Margita Hercl (1900–1942): antifašistkinja i lekarka 361
- Gordana Stojaković
Palimpsest o Ani 373
- Sanja Kojić Mladenov
Marica Radojčić: naučnica i umetnica 391
- Ervina Dabižinović
Mileva Filipović – začetnica rodnog diskursa u Crnoj Gori 401
- Larisa Orlov Vilimonović
Između Lete i Mnemosine: slučaj jedne (ne)zaboravljene vizantološkinje 409
- Selena Rakočević, Mladena Prelić
Sestre Janković: pionirski rad na polju etnokoreologije .. 421
- Sonja Radivojević
Biti žensko u srpskoj tradicionalnoj i savremenoj kulturi: etnografski rad Miroslave Malešević kroz prizmu rodnog pitanja 431

VI. ZAVRŠNI OSVRT

Miroslava Lukić Krstanović

Biti žena u nauci – naučnica: problemi i perspektive.

O projektu Etnografskog instituta SANU pod

pokroviteljstvom Uneska 443

Biti žensko u srpskoj tradicionalnoj i savremenoj kulturi: etnografski rad Miroslave Malešević kroz prizmu rodnog pitanja

Iako je danas rodno pitanje jedna od glavnih istraživačkih tema savremene etnologije i antropologije, ono je u domaćem kontekstu dugo vremena bilo u senci. Jedna od utemeljiteljki sistematskog i doslednog zanimanja za rodnu problematiku na domaćem terenu jeste antropološkinja–etnološkinja Miroslava Malešević, čije je interesovanje za pitanje roda i naročito žena, bilo permanentno. U ovom radu predstavicu autorkin naučni i etnografski rad zasnovan na čitanju dve monografije – *Didara* i *Žensko*, skrećući pri tome pažnju na sveukupni doprinos nauci koji joj možemo pripisati.

Ključne reči: Miroslava Malešević, rod, žene, nauka, etnografija, feminizam.

Uvod: u klupku feminizma, roda i antropologije

Od početka akademskog raspravljanja o feminizmu i rodu, antropologija je neizostavno upletena u rodnu problematiku. Donoseći etnografski terenski materijal „iz daleka“, ona je otvorila prostor za predstavljanje i tumačenje drugosti, sa krajnjim ciljem razumevanja i prihvatanja različitosti, postajući značajna i za razvoj feminističke teorije i prakse. Sudelovanjem u dekonstruisanju pretpostavki biološkog determinizma ponuđenih od strane sociobiologa i akcentovanjem kulturoloških aspekata uslovljenosti roda, koje otpočinje sa pojavom Margaret Mid i dela *Sazrevanje na Samoi* 1928. godine, a intenzivira se tokom takozvanog drugog talasa feminizma šezdesetih godina 20. veka, postavljeni su temelji na kojima se obrazuje antropologija žene, a potom i ženske studije iz kojih će se kasnije razviti i studije roda (Malešević 2017, 303–304). Ipak, iako je etnografija ukazivala na postojanje drugačijih kulturnih obrazaca u odnosu na one androkratske, zapadnocivilizacijske modele, i bila podsticajna za feminističku borbu i razvoj ideja, treba imati u vidu da je u naučnim izveštajima ženska perspektiva najčešće i dalje izostajala. Evidentno je da ženski glasovi nisu bili dovoljno zastupljeni, te da je uloga žena u društvu zanemarivana, baš kao i u istoriji, na šta je ukazivala

i Margaret Mid, podsećajući da je za stvarnu, a ne promenu na deklarativnom nivou potrebna sveukupna promena odnosa prema ženama u društvu, pa time i u nauci (Malešević 2017, 303).

Premda je na osnovu prethodno rečenog jasno da danas nastojimo da pratimo anglosaksonsku antropologiju i prisvajamo njenu evolutivnu i intelektualnu istoriju, intelektualnoj tradiciji u kojoj je srpska etnologija nastala i operisala do osamdesetih godina 20. veka, uveliko je izmicala feministička i ženska perspektiva. Razvijana pod uticajem empirizama bez dovoljno teorijske utemeljenosti, u maniru svojstvenom istočnoevropskim etnologijama, ona se temeljila na proučavanju tradicionalne i nacionalne kulture, sve dok se krajem prošlog veka etnološkinje i etnolozi, približavajući se idejama anglosaksonske sociokulturne antropologije nisu okrenuli antropologiji kakvu danas poznajemo.¹ Time su otvoreni novi tereni i nove teme među kojima je aktuelizovano i rodno pitanje, a jedna od pionirki sistematskog i doslednog istraživanja rodne problematike iz antropološke perspektive na domaćem terenu jeste etnološkinja–antropološkinja Miroslava Malešević. Sagledavajući etnografsku građu o ženskoj perspektivi svakodnevice, konstrukciji roda i rodni odnosa u tradicionalnom i savremenom kontekstu, u selu i gradu, i među različitim kategorijama žena, kao i teorijske i metodološke inovacije u proučavanju roda u domaćoj nauci, ovim izlaganjem nastojaću da predstavim autorkin rad u kontekstu, rekonstruišući tako i put proučavanja roda na našim prostorima sa posebnim fokusom na antropologiju. Osim čitanja primarnih izvora – monografije *Didara* i zbirke tekstova *Žensko*, u ovom radu koristiću se onlajn prepiskom koju sam vodila sa Miroslavom Malešević,² kao i pregledima koje su o njenom radu pisale Ildiko Erdei, Lidija Radulović i Svetlana Slapšak.

Istorija proučavanja žena u domaćoj nauci kroz jednu ličnu istoriju

Iako je od nastanka feminističkog pokreta u 19. veku i ženskog delovanja u okvirima tri talasa feminizma izboren veliki opseg (ne)formalnih prava,

¹ Promene u domaćoj nauci koje se dešavaju krajem 20. veka oličene su u promeni naziva Odeljenja 1990. godine, kada je dopunjeno rečju antropologija (Kovačević 2015), jasno upućujući u kom će se pravcu razvijati disciplina u narednom periodu.

² Veliku zahvalnost iskazujem Miroslavi Malešević na vremenu izdvojenom za razgovor, ali i na dragocenoj onlajn prepisci i priložima bez kojih bi znatno teže bilo rekonstruisati put proučavanja roda na domaćem terenu.

napori žena za uspostavljanjem ravnopravnog položaja u društvu traju, održavajući ovo pitanje uvek aktuelnim. Označene kao drugi pol, žene su kroz istoriju najčešće bile lišene učesća u javnom i političkom životu, istovremeno ostajući skrajnute iz glavnih tokova nauke i kao *one koje istražuju/pišu*, i kao *one o kojima se piše*. O ženama u nauci i nauci o ženama, te njihovim zanezarenim dostignućima i doprinosima, intenzivnije se počelo govoriti tokom drugog talasa feminizma šezdesetih godina, a antropologija je bila prirodni saveznik u ovoj borbi, doprinoseći kontinuiranom promišljanju roda do danas.

Kada je u pitanju domaći kontekst, autorka čije je zanimanje za pitanje roda, i naročito žena, bilo permanentno jeste Miroslava Malešević, o čemu govore njena biografija i bibliografija. Kako u prepisci navodi, interesovanje za pitanje žena, kao lično pitanje, javilo se vrlo rano, u srednjoj školi, iz sudaranja sa pravilima dominantno patrijarhalnog i seksističkog sveta i osvetljavanja nesrazmere između onoga što je u društvu proklamovano i onoga što se u realnosti manifestovalo – nasleđenog patrijarhata i vrednosti koje je socijalističko društvo donosilo. Pokušaji da se u tom svetu snađe, da razume i napravi sopstvene izbore rezultirali su izgradnjom kritičkog odnosa prema onome što se u to vreme nudilo kao primerena i poželjna ženska uloga, prema položaju žena u društvu i javnom životu, ali i u privatnom, u sferi porodice ili kućnog rada. Ovaj intuitivni feminizam, kao sintagma kojom bih opisala njeno razmišljanje i delovanje,³ sazrevao je tokom srednjoškolskih i ranih studentskih dana do, po njenim rečima, ključnog događaja na studijama 1978. godine – međunarodne konferencije „Drug-ca Žena. Žensko pitanje – novi pristup“ održane u Beogradu, u SKC-u.⁴

Opisana kao prvo feminističko okupljanje u jednoj socijalističkoj zemlji, konferencija je osim jugoslovenskih feministkinja okupila brojne naučnice, književnice i teoretičarke iz zapadnih zemalja, a na skupu se raspravljalo o položaju žena u različitim političkim sistemima, podređenosti žena kroz istoriju patrijarhalne civilizacije, o potrebi razgradnje patrijarhalnih stereotipa u kulturi, kao i o specifičnosti jugoslovenskog konteksta. Iako je skup naišao na

³ Kao jedno od sećanja na studentski period Miroslava Malešević navodi ideju koju je razmatrala sa drugaricama o akciji noćnog razbijanja kioska po gradu i cepanja časopisa poput zagrebačkog *Starta*, čije su naslovnice sa figurama nagih ženskih tela percipirane kao objektivizujuće, a koji je, paradoksalno, objavljivao i tekstove feminističkih autorki poput Slavenke Drakulić i Vesne Kesić. Ipak, ovaj vid naivnog mladalačkog protesta protiv eksploatacije ženskog tela nikada nije sproveden u delo.

⁴ <https://www.arhivaskc.org.rs/hronografije-programa/velike-manifestacije/5840-drug-ca-zena-zensko-pitanje-novi-pristup-27-30-oktobar-1978.html>

različite reakcije, poput osuda političkih organizacija i javnosti, sa argumentacijom da jugoslovenske žene imaju punu ravnopravnost i da je postavljanje posebnih ženskih pitanja strano socijalističkom društvu, Miroslava Malešević ističe da je sa velikom radoznalošću pratila sve što se tih dana dešavalo, te da je dragoceno iskustvo konferencije bilo to što je shvatila da deli pogled na svet i vrednosti koje su na ovom skupu afirmisane, kao i da antropologija kao disciplina nudi velike mogućnosti za istraživanje ženske problematike, što se na studijama etnologije nije posebno razmatralo u tom trenutku. Tako je ova konferencija bila prvi korak ka njenom profesionalnom opredeljenju.

Kao odjeke konferencije „Drug-ca Žena“ moguće je markirati nekoliko značajnih događaja u cilju ulaska feminističke teorije i ženske perspektive u domaću nauku tokom osamdesetih godina. To su osnivanje sekcije Žena i društvo koju je pokrenulo Sociološko društvo Hrvatske u Zagrebu (1979), ali i SKC u Beogradu;⁵ izrada bibliografije radova o ženskom pitanju *Gledišta o slobodi žene* koju je priredio Nebojša Popov (1981);⁶ kao i pojavljivanje skoro kanonskog zbornika tekstova *Antropologija žene* (1983) koji su priredile Žarana Papić i Lydia Sklevicky. U tom talasu preveden je i *Drugi pol* (1982) Simon de Bovoar, te tako feminističke ideje lagano prodiru u domaće akademske krugove, što posledično dovodi do pojave feminističke produkcije na domaćoj naučnoj sceni. Iako su tragovi feminističke misli postojali na katedri za Sociologiju, gde su osnovane postdiplomske interdisciplinarne studije antropologije, gde je Žarana Papić bila angažovana kao asistentkinja, prva organizovana mreža je prema rečima Miroslave Malešević nastala tek osnivanjem Centra za ženske studije (kasnije studije roda) početkom devedesetih godina 20. veka u Beogradu, dok su do tada na prostoru Srbije postojale samo pojedinačne istraživačke inicijative.

Sinhrono sa ovim dešavanjima, u vreme kada i Miroslava Malešević počinje da piše svoj magistarski rad na temu ritualizacije socijalnog razvoja seoske žene, na domaćoj etnološkoj sceni dolazi do proboja savremenijih perspektiva i tema. Ostajući u kontekstu studija etnologije, ona podseća da je situacija tih sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka bila znatno drugačija nego danas. Danas na Odeljenju postoji barem tri predmeta kojima je rodno pitanje u fokusu – Antropologija roda i srodstva i Nacionalna etnologija/antropologija – Telo i identitet koje predaje Zorica Ivanović, kao i predmet Lidije Radulović – Nacionalna etnologija/antropologija – Religija i rod, dok se

⁵ Miroslava Malešević je upravo jedan od svojih prvih radova – „Porodični i rituali oko prve menstruacije“ – izložila na tribini u SKC-u 1981. godine.

⁶ Bibliografija je izrađena pri Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, ali nije objavljena (vidi: Murati i Topolčić 1997: 128).

na gotovo svim drugim predmetima indirektno dotiče pitanja roda. Ključni period ka ovoj novoj normalnosti, u kojoj istražuju i pišu savremene generacije, bile su osamdesete godine prošlog veka kada je grupa mladih profesora i saradnika na Odeljenju krenula putem modernizacije domaće nauke koja je u to vreme bila u raskoraku sa svetom.⁷ Ovaj iskorak iz tradicije ogledao se pre svega u primeni novih teorijskih i metodoloških okvira, stvarajući podelu na staru i novu školu etnologije (Malešević 2014, 30), ali i okretanju izučavanjima pojava iz urbanog života. U tom kontekstu i Miroslava Malešević pronalazi mesta za svoja interesovanja i pisanje o ženskom pitanju, nastojeći da *razume* i da *dâ tumačenja* uzroka ženske društvene podređenosti, ne zadržavajući se samo na pukoj deskripciji, koja je bila glavno obeležje (do)tadašnje etnološke nauke. Ovim pitanjima predano će se baviti do početka novog milenijuma kada njena interesovanja počinju da zaokupljaju druge teme.⁸

Žensko kao istraživački problem u domaćoj etnologiji i antropologiji

Kao jedna od istraživačica-pionirki u polju feminizma i roda kod nas, Miroslava Malešević je uživala kolegijalnu podršku za teme kojima se bavila, uprkos inovativnom teorijsko-metodološkom opredeljenju, i bavljenju rod-nim pitanjem koje nije bilo uobičajen predmet razmatranja u domaćoj nauci tog vremena. Zahvaljujući razumevanju i poverenju koje je sticala i među svojim sagovornicama tokom terenskog rada, a koje su pripadale najrazličitijim uzrasnim, obrazovnim, religijskim ili profesionalnim kategorijama, priložila je bogat etnografski opus koji se odnosi na žensko i rodno pitanje, sabran u tri monografije. To su objavljena magistarska teza *Ritualizacija socijalnog razvoja žene – Tradicionalno selo zapadne Srbije* (1986), potom *Didara – životna priča jedne Prizrenke* (2004), kao i *Žensko – etnografski aspekti društvenog položaja žene u Srbiji* (2007). Svaku od ovih knjiga moguće je sagledati iz više uglova, jer na svojstven način doprinose bavljenju ženskim pitanjem u domaćem kontekstu, prikazujući širinu i raznorodnost primera, pojava i iskustava sa kojima se autorka susretala, ali i različita teorijska i metodološka oruđa kojima se koristila tokom istraživanja, analize i interpretacije prikupljene etnografske građe. Tako

⁷ Među njima, Miroslava Malešević posebno izdvaja Mirjanu Prošić-Dvornić, Dušana Bandića i Ivana Kovačevića kao nosioce ovog procesa.

⁸ Nakon 2000. godine, kao posledice dešavanja tokom poslednje decenije 20. veka na ovim prostorima, Miroslavu Malešević naročito zanimaju teme iz političke antropologije (vidi: Malešević 2011).

je monografija *Didara*, prevedena i na albanski jezik, prepoznatljiva ne samo po sadržaju – zabeleženoj priči o ženi albanske nacionalnosti koja skidanjem feredže i odlukom da se obrazuje, a potom sklopi mešoviti brak i razvije političku karijeru – već i po načinu na koji je priča ispričana i pretočena u tekst. Istupanjem iz stereotipnih prikaza žene i uvođenjem životne priče kao forme koja nije bila uobičajena u domaćoj akademskoj produkciji, kroz jednu ličnu istoriju, dat je prikaz modernizacijskog modela socijalističke žene, a onda i potpuni krah ideje o jugoslovenskom zajedništvu i suživotu etničkih i kulturnih različitosti, razbijanjem te države. Pripovedanjem u prvom licu, kroz sve životne dobi i faze života, kroz Didarinu priču spoznajemo sudar tradicionalne i moderne socijalističke kulture, te položaj žene u socijalističkom društvu i posle njega, rušeći brojne mitove o tom periodu, što primećuje i Slapšak (Slapšak 2004, 208). U pogledu metodološkog postupka, Miroslava Malešević ovom knjigom doprinosi zaokretu ka viđenju istorije (i) iz ženskog ugla, koje se u historiografiji označava kao okretanje od *njegove priče* (*his story – history*), uobičajenih slika sveta iz muške perspektive, ka *njenoj priči* (*her story*), odnosno priči iz ženskog ugla (Ердеи 2005, 421). Time se umnogome obogaćuje sveopšte viđenje sveta, tradicionalno sagledano pre svega iz muške vizure.

Premda je *Didarin* značaj višestruk, istraživački rad Miroslave Malešević u sferi roda najbolje može približiti i ilustrovati zbirka eseja *Žensko*. U ovoj monografiji-zbirci okupljeni su tekstovi objavljeni u relevantnim etnološkim naučnim časopisima počevši od 1987. godine, koji su, prema rečima autorke u uvodnim napomenama knjige „pisani različitim povodima i u različitim periodima“ (Malešević 2007, 5). Podeljena na četiri celine, prva grupa tekstova govori o *istoriji borbe za žensku ravnopravnost* kroz analizu Ženskog pokreta i dana žena – 8. marta, druga celina bavi se *društvenim odnosima i položajem žena u seoskoj sredini*, a ovim radovima se može priključiti i prethodno pomenuta magistarska teza. U okviru ove celine Miroslava Malešević analizira fenomen *revene* kao ženske ritualne prakse, bavi se odnosom svekrve i snahe u svadbenom ritualu, te pitanjem menopauze. Treća celina donosi tekstove o *konstrukciji ženskog identiteta i upotrebi tela u popularnoj kulturi i savremenim medijima* obrađujući lepotne i telesne ideale kroz analizu fenomena dijete, te analizira istrajavanje i afirmisanje patrijarhalnog modela porodice kroz novinske članke u časopisu *Nada*, da bi se u poslednjoj grupi radova posvetila *iskustvu odrastanja devojčica i mladih žena u Beogradu*, identitetu i rodnim ulogama (Malešević 2007, 7). Svaki od eseja u ovoj zbirci uvodi nas u jedan mikroverzum, u specifično vreme i prostor u kojem su žene različitih uzrasta glavne, ali ne i jedine akterke. Iako su žene u fokusu, kroz dinamiku žensko-muških odnosa, autorka verno dočarava njihove različite po-

ložaje i uloge, te prakse bivanja ženom u kulturi eksplicitnog ili implicitnog patrijarhata na prostoru Balkana. Slike koje nam donosi nisu jednostrane, već pokazuju višedimenzionalnost ženskog identiteta u savremenom i tradicionalnom kontekstu, u urbanoj i ruralnoj kulturi, kao i u specifičnoj socijalističkoj modernosti, te stoga Lidija Radulović s pravom primećuje da ova-ko sublimirano istraživačko iskustvo donosi priče o ženama pre nego o ženi (Radulović 2008, 158), postajući značajan doprinos ženskoj istoriji Balkana.

Zaključak

Ideja o radu Miroslave Malešević kao značajnom izvoru ne samo građe koja može poslužiti u istraživanju istorije žena, već i istorije proučavanja žena na našim prostorima (Radulović 2008, 158) inicirala je čitanje njenog istraživačkog rada u kontekstu i ovakav pristup. Sumirajući prethodno rečeno, pre svega, treba izdvojiti zalaganje za uvođenje feminističke, ženske i rodne perspektive u domaću etno/antropologiju. Potom, kroz šaroliku etnografsku građu koju prilaže u svojim radovima, pišući o različitim kategorijama žena i različitim pitanjima i problemima, Miroslava Malešević pruža uvid u mnogostruke slojeve femininosti, stvarajući novo znanje o ženama i prikazujući pluralitete bivanja ženom. Takođe, jednako značajno jeste njeno šire shvaćeno zalaganje za emancipaciju etnologije koje se ogleda kako u izboru tema kojima se bavila, tako i u izboru teorijskog i metodološkog aparata koji je dosledno koristila, čime je postala deo procesa antropologizacije domaće etnologije. Na kraju, ono što ne možemo izostaviti kada je njen rad u pitanju jeste i bogata, živopisna naracija, koja nas podseća na značaj gustog etnografskog pisanja.

Literatura

- De Beauvoir, Simon. 1982. *Drugi pol 1–2*. Beograd: BIGZ.
- Ердеи, Илдико. 2005. „Дидара – прича о ходању ‘изван линија’“. Приказ књиге *Дидара – живојина прича једне Призренке*, Мирославе Малешевић. *Гласник Етнографског института САНУ* 53: 420–423.
- Малешевић, Мирослава. 1986. *Ритуализација социјалног развоја жене: традиционално село зајадне Србије*. Зборник радова Етнографског института САНУ 19. Београд: Етнографски институт САНУ.
- . 2004. *Didara – životna priča jedne Prizrenke*. Beograd: Srpski genealoški centar.

- . 2007. *Žensko – etnografski aspekti društvenog položaja žene u Srbiji*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- . 2011. *Ima li nacija na planeti Ribok? Ogledi o politikama identiteta*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- . 2014. „Gluvo doba i naša etnologija“. U *Etnos, religija i identitet, zbornik radova sa konferencije u čast profesora Dušana Bandića*, ur. Lidija B. Radulović i Ildiko Erdei, 25–33. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet.
- . 2017. „Пол и род“. У *Мали лексикон српске културе 1. Етнологија и антропологија: 70 изабраних појмова*, ур. едниције Владимир Рогановић, ур. тома Љиљана Гавриловић, 303–307. Београд: ЈП Службени гласник – Етнографски институт САНУ.
- Mead, Margaret. 1928. *Coming of age in Samoa*. New York: Morrow.
- Murati, Tomislav i Davor Topolčić. 1997. „Položaj žene u društvu: odabrana bibliografija (1974–1994)“. *Društvena istraživanja* 6 (1): 127–161.
- Papić, Žarana i Lydia Sklevicky (ur). 1983. *Antropologija žene*. Beograd: Prosveta.
- Radulović, Lidija. 2008. „Žensko – mapiranje od tradicijskog do modernog patrijarhata“. Prikaz knjige *Žensko – etnografski aspekti društvenog položaja žene u Srbiji*, Miroslave Malešević. *Antropologija* 5: 158–163.
- Slapšak, Svetlana. 2004. „Didara: oslobađajuća antropologija“. Prikaz knjige *Didara – Životna priča jedne Prizrenke*, Miroslave Malešević. *ProFemina* 35–36: 207–208.

Sonja Radivojević

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA, BELGRADE

Being Female in Traditional and Contemporary Serbian Culture: The Ethnographic Work of Miroslava Malešević through the Prism of the Gender Issue

Although, from the birth of the feminist movement and women's activities within the so-called first wave feminism of the 19th century, through the second-wave feminism that emerged in the 1960s, to contemporary third wave feminism, a large range of (in)formal rights have been gained, women's efforts to establish a level playing field in society continue, keeping this issue current. Labeled the second sex, women throughout history have been deprived of participation in social and political life, while remaining cut off from the mainstream of academia, both as researchers and writers, and as those written about. Women in academia, and the academics of women, and their unknown achievements, began to be heard during the second wave feminism, and anthropology, as a discipline that traditionally gives a voice to otherness, was a natural ally in this struggle, contributing to the continual rethinking of gender. Although today the gender issue is one of the main investigative themes of modern ethnology and anthropology, it has been in the shadow for a long time in the domestic context. One of the founders of a systematic and consistent interest in gender issues in Serbia is the ethnologist-anthropologist Miroslava Malešević, who has maintained a permanent interest in gender, and especially women. Considering the importance, quality and quantity of not only ethnographic material concerning women's perspectives on everyday life, the construction of gender and gender relations in the traditional and contemporary context, in the village and the city and among different categories of women, but also the theoretical and methodological importance for a wider range of domestic social sciences and humanities, I present in this paper the author's scholarly and ethnographic work based on a reading of two monographs – *Didara* and *Female* – while drawing attention to the overall contribution to science that can be attributed to it.

Keywords: Miroslava Malešević, gender, women, humanities, ethnography, feminism.